

Centenar Brezulescu

Adelin Ungureanu

Moto: „Am voit numai să provocăm mintea și inima
mai multora pentru a găsi mijloacele de tămăduirea relelor”

Dumitru Brezulescu

În fiecare localitate, memoria oamenilor readuce-n contemporaneitate figura ori rezultatele faptelor unora dintre înaintași, dintre fiii de altă dată ai locurilor. Aici, pe plaiurile din preajma Gilortului de sus, sub streășina munților pe lângă mulți alți înaintași de vază, ce au rămas veșnic în istoria locală, de aici a plecat Brezulescu. El este cel ce a re poziționat localitatea sa natală, sub aspect socio-economic, cel ce a schimbat fața Novaciului la începutul veacului trecut și a creat, ceea ce s-a numit în epocă *Minunea de la Novaci*.

Pe parcursul anului 2016 se împlinesc 100 de ani, de la decesul prematur, la nici 37 de ani al lui Dumitru D. Brezulescu. Însă până la triste zile de iulie 1916, când cel mai de preț fiu al Novaciului pleca pentru totdeauna, către lumea străbunilor voi efectua o trimitere în timp către câteva repere.

Era 20 septembrie 1879. La Novaci în casa Ioanei și a învățătorului Dumitru Breazu trebuie să fi fost mare bucurie. Se năștea cel dintâi copil al familiei, pe care părinții l-au botezat Dumitru și i-au zis Matache. Familia învățătorului după câte se pare a avut și o fetiță, Elisaveta, care însă nu a trăit nici măcar până la vârsta la care copiii mergeau la școală, în anul 1885 aceasta a încetat din viață.¹

Dumitru Breazu a mai avut doi frați pe Ionică și pe Năiță, cel dintâi decedând înecat în vreme de iarnă, iar Năiță sfârșind de asemenea de tânăr. Sub aspectul succesorilor, Matache a fost ultimul descendent direct pe linie bărbătească din familia Breazu de la Novaci. Ioniță a avut o singură fiică (Lia), care deși a trăit mai mult, nu a avut urmași, iar Dumitru (Matache) tot o singură fiică (Ivona) căsătorită cu Antoniade² Gheorghe care a locuit mult timp în vestul Europei, cu precădere în anii comunismului, familia Antoniade având un fiu, nepot al lui Dumitru Brezulescu de la Novaci.

Dumitru Brezulescu, după moartea tatălui său, pe cândva avea sub cinci ani împliniți a beneficiat de sprijinul unor familii din sat Preoteșescu și Ciungu, apropiați poate și rude ale sale dar și de învățătura pe care a primit-o în școala primară de la învățătoarea Paulina Răduțescu. Ulterior pornește pe linie educațională din Novaciul natal și ajunge la Târgu Jiu, unde absolvă Gimnaziul Tudor Vladimirescu, pentru ca apoi să să-și continue studiul la Liceul Traian din Drobeta Turnu Severin. Mai departe se înscrie la facultatea de drept din București pe care o încheie cu teza de licență din 1905 intitulată *Contribuțiuni la studiul proprietății în devălmășie a munților noștri. O pagină din „chestiunea țărănească”*

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Gorj – Colecția Stare civilă Comuna Novaci, Dos.158/1882-1887, f.14 verso

² Gheorghe Ciorogaru – Dumitru Brezulescu, Editura Centrului Județean pentru Conservarea și promovarea Culturii Tradiționale Gorj, Târgu Jiu, 2010, p.8 (note de subsol)

despre care mai târziu Nicolae Iorga scria „Broșura domnului D. Brezulescu ... e, apoi, strigătul de alarmă (cam multe se tot aud de la o vreme) al unui tânăr iubitor de țară și de țărani împotriva anarhiei sălbătice în care se învâрте viața acestei proprietăți în devălmășie. Sunt așa de mulți, de răspândiți, de săraci și de neluminați moșnenii, încât îi fură cine vrea”³ Deși avea puțin peste 20 de ani, Brezulescu era citat de marele Iorga iar mai târziu lucrarea sa de licență era utilizată pentru redactarea proiectului de lege, în domeniul silviculturii.

Totuși Dumitru Brezulescu a rămas în memoria oamenilor pentru alt gen de preocupări și totodată mari realizări. Era Ziua de Bobotează a anului 1902, când ținând cont de faptul că mai toți sătenii veneau la Biserica, le vorbește acestora, din postura de student la drept, despre utilitatea asocierii, în vederea creării unui cadru juridic și economic funcțional prin fondarea unei instituții de tip bancă populară. Planul lui avea să prindă contur și peste puțin timp avea să și apară Banca Populară Gilort cu sediul în comuna Novaci. În câțiva ani, sub administrarea directă a fondatorului său, banca se plasează pe primul loc în regat și ajunge să atragă capital din toată țara, devenind un model al vremii, iar rezultatele încep să apară.

La cinci ani de la înființare prin intermediul instituției bancare, Dumitru Brezulescu reușește să cumpere, nu fără emoții și artificii Moșia Novaci, munți și alte pământuri din partea locului, realizând ulterior o formă atipică de împroprietărire, oferind parcele îndeobște pentru cei din satul Novaci-Străini, urmașii ardelenilor veniți de dincolo de crestele carpatine, iar din activitatea propriu-zisă a Băncii Gilort, finanțând aproape toate obiectivele ce au fost create în următorii ani la Novaci și totodată susținând financiar pe tinerii locului pentru a continua învățătura, marchează statutul comunei sale.

În volumul *Cum putem scăpa de nevoie și cum putem dobândi pământ*, Mihail Sadoveanu scrie referindu-se la Banca Gilort din Novaci „a fost o bancă mică, întemeiată de câțiva oameni sărmani. Tot capitalul lor la început a fost numai 70 lei... au ascultat de un om de ispravă, d-l Dumitru Brezulescu... în opt ani banca a crescut, s-a împuternicit și are peste 2500 de tovarăși și, cum spuneam, un capital de 2 milioane lei. Se pare o minune, dar nu e minune, ci lucru adevărat!”⁴

³ Nicolae Iorga – în *Semănătorul* nr.48, anul IV din 27 noiembrie 1905, apud Gheorghe Ciorogaru – Dumitru Brezulescu, op. cit, p.24

⁴ Mihail Sadoveanu - *Cum putem scăpa de nevoie și cum putem dobândi pământ*, tipărită de Ministerul școalelor, 1909, apud Gheorghe Ciorogaru – Dumitru Brezulescu, op. cit, p.27

Familia Brezulescu la Novaci

Banca fondată de Dumitru Brezulescu și condusă de acesta a reprezentat într-adevăr un fenomen economico-social fără precedent. Pe lângă faptul că a fost creată din nimic, prin asocierea câtorva consăteni la zi de mare sărbătoare a creștinătății, în câțiva ani, ai începutului secolului trecut, instituția bancară de la Novaci devenise captivantă pentru mari investitori ai țării, crescându-și capitalul după o rețetă pe care nimeni nu o aplicase-n paralel, cu asemenea succes.

Privind astăzi retrospectiv și analizând la aproximativ un veac, putem înțelege cât de mult a însemnat fapta tânărului de atunci pentru locurile sale natale, pentru contemporanii săi și generațiile de urmași ai acestora din urbea novăceană. Într-un fel sau altul, multe dintre obiectivele actuale ale micului oraș, din aspectul acestuia ori din conduitele urmașilor sunt conexionate preocupărilor lui Brezulescu, în scurta-i viață de nici 37 de ani împliniți.

Astfel clădirea din centrul localității ce a fost de-a lungul vremii sediu de bancă, hotel, restaurant ori alte activități a fost inaugurată de către personalul Băncii fondate de Brezulescu, cu destinația de sediu propriu, după moartea sa, inaugurată în 1936; clădirea Primăriei a fost ridicată de către Brezulescu în timpul vieții sale și azi pe frontispiciul acesteia se pot citi două substantive proprii: Brezulescu și Vlădoianu, familii ce au influențat major viața comunității cu mulți ani în urmă; Spitalul din Novaci, ce a început să funcționeze la 1926 a avut drept spațiu tot casa clădită de Brezulescu, apoi Banca Gilort s-a implicat și în amplasarea ori ridicarea localului școlii și a târgului săptămânal și tot după

planurile sale cu implicarea și a arhitectului Diaconovici, s-au retrasat căile de comunicație centrale, pentru a crea centrul civic de mai târziu. Tot Brezulescu a îndemnat pe cei ce poposeau la Novaci să viziteze zona Rânca, anticipând probabil potențialul turistic generat de frumusețea muntelui.

Revenind la Spitalul din Novaci, acesta a funcționat zeci de ani, în casa ridicată de către fiul Novaciului, în timpul vieții sale. Azi clădirea servește drept sediu al administrației publice locale și nu puțini sunt cei din partea locului, care consideră că totuși crearea unui muzeu în casa ridicată de Brezulescu ar fi în concordanță cu trecutul istoric și cu sufletul oamenilor, amintind astfel de novăcenii de vază de odinioară.

Ziarul Gorjanul de la mijlocul lunii februarie a anului 1926 anunța conjudețenii, că la Novaci în cea dintâi zi de primăvară s-ar deschide Spitalul ce poartă numele Dimitrie Brezulescu⁵. Nu durează mult și deja Ministerul de resort desemnează drept medic al Spitalului de la Novaci un doctor ce activa la Horezu, în persoana medicului Dworschak, cu menținerea aceluiași nivel al salarizării⁶ prezentarea efectivă a acestuia la postul de la noul Spital nou înființat fiind confirmată la data de 20 aprilie același an⁷ aceasta fiind data în care bolnavii puteau beneficia și de aportul unui doctor, ale cărui activități erau destinate integral muncii medicale din spitalul înființat în casa ce nu a mai apucat să trăiască Brezulescu și familia sa.

Marea operă a continuat așa cum am și făcut trimitere prin modul în care Brezulescu a regândit împrăștierea sâtenilor. În perioada 1908-1911, aproape 1000 hectare de teren sunt parcelate drept loc de case și gospodărie ori pășunat și vândute exclusiv sâtenilor, la prețuri pe care aceștia să le poată acoperi în timp, realizându-se o formă de împrăștiere, ce pentru Novaci înseamnă mai mult decât făcuse și Cuza⁸ prin reforma agrară din 1864. Este vremea în care mica industrie bazată pe prelucrarea lemnului lua un având fără precedent, exploatarea pădurii și a munților se făcea pentru prima dată pe baza unor planuri de investiții gândite și cu obținere de profit, de care aveau parte toți cei implicați direct ori indirect.

Brezulescu a fost în relații excelente cu I. Gh. Duca și Dr. Nicolae Hasnaș, fiind totodată rudă apropiată cu Nicolae Titulescu, în urma căsătoriei cu fiica cea mică a familiei Burcă dintr-alt județ dar și cu familia Frumușanu, cu care a și cooperat foarte bine. A reușit prin propria-i activitate și prin intermediul cercului de apropiați să-și promoveze localitatea de baștină așa cum nimeni nu o mai făcuse vreodată. Despre I.Gh. Duca aflat-am că în urma colaborării excelente de la actul cumpărării Moșiei Novaci dar și pentru consolidarea activității bancare, acesta a și fost desemnat drept președinte onorific al Băncii Populare Gilortul din Novaci⁹

⁵ S.J.A.N. Gorj – Colecția presă, Gorjanul nr.6-7, an III, pag.5

⁶ S.J.A.N. Gorj – Secția sanitară Gorj, Dosar nr.1/1926, f.259

⁷ Ibidem, f.294

⁸ Constantin Lianu – Monografia comunei Novaci-Gorj, Institutul de Arte Grafice „Nicu D. Mișoșescu” Târgu Jiu, 1935, p.34

⁹ Cristian Grecoiu – Viața și opera lui Dumitru Brezulescu, Edit. Arves, 2014, p10

fapt ce nu trebuie trecut cu vederea. Este meritul novăceanului nostru de a fi știut să atragă, în demersul său de a recupera pământurile novăcenilor, personalități distincte, din prim planul activității de specialitate dar și politică a țării. Poate dacă timpul i-ar fi permis să trăiască mai mult, alături de Duca, cel cu care se înțelegea cum nu se putea mai bine, având în vedere și legătura de rudenie cu Titulescu, țara ar fi avut un aport substanțial venit și din implicarea în activități generale ale fiului învățătorului Breazu din nordul Gorjului.

Cu toate astea și chiar dacă-i trist, merită a fi rostit faptul că a fost și o vreme în care lumea uitase de Brezulescu, de fiul satului care schimbase soarta comunității într-un mod ireversibil. Recunosc personal, că în primii ani de școală, nu auzisem aproape nimic de acest om, iar pe la începutul anilor '90, atunci când ici-colo se pomenea numele său, îmi era greu a-l asocia cu ceva anume, dat fiind și faptul că numele nu mai exista în localitate, deci rezonanța sa era una fără reper concret. A trebuit așadar să treacă multă vreme, să vină și să plece generații, pentru ca oamenii să-l redescopere și să-l aprecieze așa cum se cuvine ori măcar să nu-l uite, fiindcă nu merită asta. În perioada interbelică, cei ce s-au ocupat pe mai departe de administrarea societății bancare creată de el, împreună cu autoritățile și prietenii săi i-au ridicat în centrul localității un bust, în scop de eternizare. Dar acel bust a fost cândva dislocat și a trebuit să se scurgă încă circa o jumătate de veac, până ce altul i-a luat locul, ca semn de respect pentru opera sa.

Sunt multe lucruri pe care nu le știm despre cel ce a fost nominalizat și de către Ion Cepoi, directorul actual al Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj, pe bună dreptate, ca fiind creatorul Novaciului modern. Aproape că nu există domeniu de interes public să nu fi fost atins de implicarea fondatorului băncii populare, administrație, economie și turism, drumuri, cultură, culte și altele beneficiind de aportul concret și consistent al activității lui Brezulescu.

După revoluția din Decembrie '89, la reîntoarcerea la Novaci, după multe zeci de ani a fiicei sale, nu mică a fost surpriza, atât pentru urmașa lui Brezulescu și soțul acesteia dar și pentru noile autorități locale, care descopereau fotografii și documente originare cu și despre familia Brezulescu, trecute prin vremurile postbelice și păstrate cu sfințenie în Casa inginerului Gheorghe Cuțuliga din aceeași localitate. Dar gândindu-ne la vârsta încetării din viață, uneori ne punem întrebarea, câte ar mai fi avut de făcut Matache Brezulescu dacă ar fi trăit mai mult și cum ar fi arătat comuna sa natală, la care a ținut atât de mult și în care s-a întors de la toate studiile: Târgu-Jiu, Severin, București, Paris și unde alesese să trăiască împreună cu soția, venită dintr-alt județ, inclusiv în ultimii ani de viață, când drumurile îl duceau în capitala vechiului Regat, aproape săptămânal.

Lucia (Luceta) și Dumitru (Matache) Brezulescu
fotografie realizată în anul 1910, în Zăvoiul din Novaci

În ultimi ani de viață, Dumitru Brezulescu pe colegiul al treilea este ales deputat, înlocuindu-l inițial pe Dincă Schileru;¹⁰ câtă similitudine iată, primul țăran ajuns în parlament era înlocuit cu apărătorul țăranimii, originar din același județ. Ca membru al autorității legiuitoare, acesta nu uită locurile natale și decide să revină acasă și să coordoneze pe mai departe societatea bancară pe care o crease și care devenise reper în lumea cooperatistă a acelor vremuri. Viața însă, la doar patru ani după ce-și întemeiasse familia i se încheie spre uimirea și regretul atâtor oameni. În primăvara anului 1916, nu se simțise prea bine și făcu-se câteva investigații, fiind internat în spitale din capitală. Convins și poate chiar asigurat că n-ar fi ceva grav se retrage o vreme acasă la Novaci, așteptând și sperând la o însănătoșire în aerul curat din preajma Gilortului de sub munte. Doar că situația, în loc a se îmbunătăți se acutizează și apar complicații.

În preziua morții lui Brezulescu, deducem că acesta fusese vizitat de bunul său prieten, Doctorul Nicolae Hasnaș, care deși știa că-n urma tratamentelor administrate în acord cu cele indicate de doctorii din capitală, bolnavul ar fi trebuit să se vindece, Hasnaș își dă seama că diagnosticul nu fusese bine stabilit și observând că starea se acutizează decide să plece la Târgu Jiu, pentru a-și lua cele

¹⁰ Gheorghe Nichifor, Dorina Nichifor – Nicolae Hasnaș – „Medicul” liberalismului gorjean, vol.I, Editura Arves, Craiova, 2012, p.45

necesare, ca să-l opereze chiar în casa de la Novaci. Din nefericire, drumul dus-întors în urmă cu o sută de ani se făcea în cu totul alte condiții, iar durata era mult mai mare. Până la revenirea acasă la Brezulescu, acesta decedase.¹¹ Sosise trista zi din miez de vară, când cel ce făcuse ca nimeni altul atâtea lucruri benefice pentru consătenii săi și așa cum se va vede și pentru generații de urmași ai acestora pleca pentru totdeauna.

La înmormântarea din data de 14 iulie au participat după unele surse 3000 de oameni, deși altele spun că numărul ar fi fost cu mult mai mare, greu de cuantificat. În cimitirul satului Hirișești, fost sat central al administrației comunei, lângă Biserica parohială cu hramul Sfinților Voievozi a fost înmormântat Dumitru Brezulescu.

Au fost prezenți prefecții din câteva județe, precum și parlamentari colegi ai acestuia, reprezentanți ai diverselor instituții și mii de țărani. N-a lipsit nici I.Gh. Duca. În memoriile scrise mult mai târziu, cel ce a fost Primul ministru al României Mari, amintindu-și de ceea ce simțea la Novaci în acele clipe la căpătâiul lui Brezulescu, fiind în cunoștință de cauză în privința intrării în război peste puține săptămâni a României, așternea pe hârtie următoarele „în ce vâltoare de foc erau să fie peste câteva săptămâni toți acei aflători acolo plini de viață, de speranțe și de nepăsare. Privirea mea întâlnea vreun falnic cioban al Gorjului senin și fericit și fără voie mă întrebam dacă peste vreo lună nu va fi și el nesimțitor și rece ca Brezulescu, fără ca la căpătâiul lui să poată plânge cei care-l iubeau... Mereu aveam asemenea senzații”¹² Într-adevăr nu a durat mult și țara a intrat în război, iar printre cele mai strașnice lupte au fost pe Jiu, unde s-a afirmat pentru întâia oară Ecaterina din Vădenii Gorjului, iar Generalul Dragalina de pe câmpul de luptă și mai apoi de pe patul de spital își coordona corpul de armată spre victoria de la Jiu, pe care nimeni nu o mai aștepta. După război, Novaciul lui Brezulescu înceta a mai fi localitate de graniță, însă din nefericire, el n-a apucat să trăiască această zi. Dar poate că, dacă viața-i hărăzea zile multe, până dincolo și de cel de-al doilea război mondial, deși a făcut atâtea lucruri bune, ar fi fost catalogat asemenea altora și probabil ar fi avut mult de suferit în noul context politic și nu numai.

Despre Brezulescu, despre opera și a personalitatea lui, iată ce scria un coleg de profesie, avocatul Virgil Slăvescu din Târgu Jiu „el nu aparține trecutului recent, prezentul nu are nimic a revendica de la el decât o moștenire de arginți și o bancă populară – ce trebuie să fie numai a poporului; posteritatea va ști să dezgroape în dreapta altarului bisericeții din Hirișești pe omul care nu lăsase urmași asemenea lui. Până atunci, peste mulți din noi se vor fi și aruncat bulgări de țărână! Această întreită durere a zilei de 12 iulie 1916, pentru gorjeni, îmi evocă nu atât nimicnicia vieții cât nemernicia ei”¹³ Vorbele expuse prin scris ne par azi,

¹¹Ibidem, p.46

¹² I.G. Duca – Memorii, vol II, București, 1994, p.154 apud Gheorghe Nichifor, Dorina Nichifor – Nicolae Hasnaș – „Medicul” liberalismului gorjean, vol.I, Editura Arves, Craiova, 2012, p.48-49

¹³ Unirea Neamului, an III, nr.146, apud Cristian Grecoiu – Viața și opera lui Dumitru Brezulescu, Edit. Arves, 2014, p136

asemenea împliniri unei prorociri, iar ceea ce făcuse acel fiu al Novaciului îl unicizează în timp, fapt cu care putem fi azi, după atâta timp într-un tot de acord.

Dumitru Brezulescu rămâne reper sub aspectul personalității sale, pentru partea de nord est a Gorjului de la începutul secolului al XX-lea, iar pentru cei de la Novaci reprezintă cel mai de seamă fiu al localității din cei cunoscuți. Cu greu cineva vreodată, într-un timp atât de scurt va mai reuși a face atâtea pentru localitatea de sub geana Parângului. Azi o stradă și chiar un locaș de cultură-i poartă numele, iar un bust, un altul decât cel din 1936 veghează centrul localității. Pe cel de-al patrulea rând al Cimitirului din Hirișești, regăsim locul său de veci, loc în care și-a găsit liniștea, cel ce n-a fost liniștit, până când a putut, cât de cât să facă ceva pentru cei mulți, pentru cei tratați atât de superficial de mai toate regimurile, țărani români (oamenii de rând)!